

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Sógor Géza*

Kányád

Egyház a szekularizált világban, evangélium az elvilágiasodó egyházban**

És ne szabjátok magatokat e világhoz, hanem változzatok el a ti elméteknek megújulása által, hogy megvizsgáljátok, mi az Istennek jó, kedves és tökéletes akarata. Róm 12,2

Ne szeressétek a világot, se azokat, amik a világban vannak. Ha valaki a világot szereti, abban nincs meg az Atya szeretete. Mert mindaz, ami a világban van – a test kívánsága és a szemek kívánsága és az élet kérkedése –, nem az Atyától van, hanem a világból. A világ elműlik és annak kívánsága is, de aki Isten akaratát cselekszi, megmarad örökké. 1Jn 2,15–17

Bevezető gondolatok

Atlagban hetente lebontanak egy keresztyén templomot Franciaországban. Hollandiában is eladott templomokat építenek át, legjobb esetben múzeummá, lakóházzá, kávézóvá, könyvesboltta vagy valami mássá. De hogy házunk táján seperjünk, mintegy 17 évvel ezelőtt nekem is volt egy sokatmondó tapasztalatom. A Házsongárdi temető sétányán ereszkedtem le. Szembejött velem a halottas kocsi, de nem láttam mögötte senkit. Gondoltam: lelkész és szűk családi kör. De amikor a kocsi elhaladt mellettem, akkor láttam, hogy csak egy férfi és egy nő lépdelt a kocsi mögött pap vagy lelkipásztor nélkül. Aztán egyre több szülő íratja ki gyermekét az iskolai vallásóráról. Székelyföld, Udvarhelyszék:

* Sógor Géza (Arad, 1968) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben (KPTI) végezte teológiai tanulmányait (1993), amelyeket 1994–1995 és 2015–2016 között bővített Hollandiában. 2016-ban a Fundament-Iránytű Alaptvány ösztöndíjasaként szerzett magiszteri fokozatot Kampenben. Magiszteri dolgozatának címe: *Kisebbségi egyház. Lehangelő vagy felszabadító érzés?* Jelenleg a Debreceni Református Hittudományi Egyetem doktorandusza. Doktori tézisének címe: *Kisebbségi egyház – az egyház mint kisebbség. A kérdéskör politikai-teológiai megközelítése.* Lelkipásztori szolgálatának helyei: Bákói Szórványmissziós Egyházközség, Gerendkeresztúr, Kolozsvár-Felsővárosi Egyházközség (helyettes lelkipásztor), KPTI könyvtára (főkönyvtáros), 2010 óta az udvarhelyszéki Kányád-Jásfalvi Református Egyházközség lelkipásztora. 2012 óta az Európai Protestáns Lelkipásztorszövetségek Konferenciájának (<https://www.kep-pastores.eu/>) elnökségi tagja.

** Az itt közölt írás egy olyan előadás szerkesztett változata, amely több egyházmegyei lelkész-, illetve presbiteri értekezleten hangzott el.

folyik a vidéki labdarúgó-bajnokság, és a mérkőzések vasárnap délelőtt tíz vagy tizenegy órától kezdődnek. Vagy a „Fuss neki” amúgy szép program, amely nemcsak célokra nyújt lehetőséget támogatást gyűjteni, természetesen vasárnap délelőtt kezdődik.

A szekularizáció a *saeculum* latin szóból származik. A *saeculum* eredetileg korszakot jelent. A *mundummal* ellentétben, amely a világot mint teret jelenti, a *saeculum* idői meghatározás. Nem annyira a helyet, a teret, inkább a korszakot jelenti. Kevésbé következetesen a nem szerzetesrendben és nem plébánosi munkakörben szolgáló papokra használták, akik az úgynevezett *szekuláris papok*, s akiket az egyház valamilyen társadalmi feladat elvégzésére jelölt.¹

Szekularizál, elvilágiasít. A szó szoros értelmében: állami tulajdonba vesz² (egyházi javakat). A polgári forradalmaknak egyik fontos célja volt, hogy szekularizálják az egyházi birtokokat. A franciaországi forradalom szekularizálta az egyházi javakat. A közbeszédben (főleg Németország területén) a napóleoni háborúk idején terjedt el a fogalom, és arra utalt, hogy a Német-Római Császárság megszűnésével állami tulajdonba kerültek a katolikus egyház javai, a szerzetesrendeket pedig feloszlatták.

Szekularizáció, elvilágiasodás. Annak kifejezésére szolgál, hogy az egyház fokozatosan elveszti befolyását a társadalomban. Idetartoznak olyan következmények, mint a csökkenő templomlátogatottság, de az állam és egyház teljes körű szétválasztása is. Az istentiszteletnek, a hitéletnek a személyes területre való redukálása, mivel az magánügy, és a vallás visszaszorítása, illetve visszavonulása a közszférából. Nálunk ez még nem ment végbe, de egyre kevesebben lelkesednek azért, hogy az egyház jelen van az iskolákban, kórházakban, és hogy hallatja hangját társadalmi, politikai kérdésekben. Kelet-Európában szovjet mintára jutatták győzelemre a szekularizációt hatalmi eszközökkel.

Szekularizmus. Későbbi fogalom, amely ideológiaként értelmezi az elvilágiasodás jelenségét. A két világháború között már a nyugati országokban is elterjedt a szekularizmus szemlélete, de nem feltétlenül a bolsevizmus formájában. Erre mi sem jellemzőbb, mint az, hogy az Egyesült Nemzetek Szövetsége (ENSZ) létrejöttkor csupán az iszlám országok tiltakoztak az ellen, hogy az ENSZ alapokmányában nem fordul elő az Isten megnevezése.³ Egy olyan mozgalom, amely

¹ Sproul, Robert Charles: *Secularism: Ignoring the Eternal* (pt. 2), Jan 27, 2009. In: *Ligonier Ministries*. <https://www.ligonier.org/posts/secularism-ignoring-the-eternal-pt-2> (2023. márc. 3.).

² Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1972, 1261. Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések kézikönyvtára*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1997, 730.

³ Bolberitz Pál: Szekularizáció és szekularizmus. In: *Korunk* III. folyam, XV. (2014/5), (58–62) 60.

az állam és a társadalom teljes elvilágiasításáért küzd. Arra törekednek, hogy folyamatosan visszaszorítsák az egyház és a vallás befolyását, szerepét.

1. A szekularizáció vázlatos története

Nyugaton a szekularizáció már sokkal régebbi folyamat, ugyanis az 1950-es évektől jelentkezett (Dietrich Bonhoeffer szerint már jóval korábban), és az emberek gondolkodásának, magatartásának elvilágiasodását, az egész életvitel el-egyházatlanodását jelenti. Wilken Veen holland teológus ezt állapítja meg:

„Ez érvényes az egész nyugati társadalomra, Európára és Észak-Amerikára, de hangsúlyosan nem érvényes az iszlámra és a muzulmán államokra, ahol a vallásnak, ebben az esetben az iszlámnak komoly társadalmi és politikai befolyása van. Olyan államokban is, amelyekben Szaúd-Arábiával ellentétben nincs érvényben a sária. Annak, hogy olyan nehezen boldogulunk az iszlámmal és az országunkbeli muzulmánokkal, valószínűleg az a magyarázata, hogy mi már nem ismerjük a vallás ilyen formáját és felfogását. Még akkor sem sem, ha magunkat hívőknek tekintjük.”⁴

Nálunk, Erdélyben főleg az utóbbi három évtizedben válik egyre nyilvánvalóbbá a szekularizáció.

Az egyház aktívabb tagjai hajlandók általában minden rosszat a szekularizációra fogni. A világban tapasztalható káoszt, iránytalanságot a kultúrában, az erkölcsi szétesést, a politikában a brutalitást és az általános cinizmust az emberek gondolkodásában, hajlamosak mind-mind visszavezetni egyetlen, mindent megmagyarázó okra: a szekularizációra. Ha a szekularizáció jelenségét körülírni próbáljuk, a következőképpen fogalmazhatunk: olyan kultúrtevékenységeket, amelyeket régebben az egyház végzett, mint például az oktatást, tudományt, művészetet, politikát, életstílus kialakítását, erkölcsi normák megszabását, megpróbálják kivonni az egyházi befolyás alól, és igyekeznek önállósítani ezeket.⁵

A köztudat szerint ez a folyamat a reneszánszsal kezdődik. Ekkor kezdődött a középkor egyházi kultúrájának az elvilágiasítása. A reneszánsz ember új világot fedezett föl égen és földön, kitepte magát az addig uralkodó gondolatrendszerből, lerázta magáról az egyházi gyámkodást, és a maga teremtetője és ura lett.

⁴ Veen, Wilken: Einde van het religie? Lezing Obrechtkerk 19/9/2016. In: *Wilken Veen. Preken*. <https://www.wilkenveen.nl/2016/09/19/het-einde-van-de-religie-lezing-obrechtkerk-1992016/> (2023. márc. 3.).

⁵ Ld. Joó Sándor: Róma 12,2. 1961. október 31., kedd. In: *Dr. Joó Sándor. Prédikációk*. <https://joosandor.hu/predikacio/1961-10/szekularizacio> (2023. márc. 3.)

Az ateizmus kifejezés is a 17. században jelenik meg először. A 17–18. századi felvilágosodás az értelem ítélőszéke elé vitte a régi vallásos kötöttségeket, képzeteket, és csak azt hagyta meg, amit az emberi értelem megerősített. Az ember minden felsőbb hatalomtól független lény. A 19. századtól kezdve filozófusok, szociológusok, például Karl Marx, Emile Durkheim, Max Weber a szekularizáció folyamatát a modernizáció szükségszerű velejárójának tekintették.⁶ Azután jött az I. világháború, amelynek mérhetetlen szenvedései között sokan valóban elvesztették az Istenbe vetett hitüket, de az ember még hitte, hogy tehet valami jót, és még hitt önmagában. Majd következett a II. világháború, és annak esztelen szörnyűségei között már az ember jóságába és emberi mivoltába vetett hit is veszni kezdett. Szokták mondani: négy évszázad szekularizációs folyamatának az lett az eredménye, hogy az ember, aki függetlenítette magát az egyháztól és Istentől, a világot pedig önmaga értelmé szerint akarta újjáépíteni, végül elvesztette a hitet önmagában is.

Hajlandók vagyunk minden bajt, zűrzavart, amit a világban tapasztalunk, a szekularizáció következményének tulajdonítani, tehát annak, hogy az emberiség elvilágiasodik, elkereszténytelenedik. De vajon helyes-e ez a szemlélet? Tényleg olyan nagy baj-e a szekularizáció? Vajon tényleg a kultúra szekularizációja az oka minden rossznak, ami négy évszázad folyamán bekövetkezett? Vagy éppen fordítva: a kultúra helytelen értelemben vett krisztianizálása, keresztényenné alakítása okozott minden bajt?⁷

2. Mi a szekularizáció bibliai értelme?

Azt, amit a latin nyelv a *saeculum* szóval fejez ki, az Újszövetség eredeti nyelve αἰών-nak, magyarosítva „eon”-nak nevezi. Jézus végső eljövetele a régi világkorszaknak, *saeculum*nak, az eonnak a végét jelenti. Vele új eon kezdődik, Isten országának korszaka. Joó Sándor ezt így magyarázza:

„Ezért mondta mindig [Jézus]: »Bétölt az idő, és elközelített az Istennek országa; térjetek meg, és higgyetek az evangéliomban« (Mk 1,15). Ezzel persze a régi eon nem szűnt meg, még tart az is tovább, folytatódik Krisztus után is, mialatt az új eon már áttörőben van, hogy fölváltsa a régit. Az új eon, Isten országa, amely Jézussal már itt van, majd az ő visszajövelekor váltja föl teljesen a régit. Mármost Krisztus gyülekezete éppen ennek az új eonnak a népe; a hívők Isten or-

⁶ Kiss Dénes: Szekularizáció és deszekularizáció. In: *Adatbank.ro. Romániai Magyar Lexikon. Művelődéstörténet*. <https://lexikon.adatbank.ro/mobil/tarsadalomismeret/szocikk.php?id=19> (2023. márc. 3.)

⁷ Ld. Joó Sándor: *i. m.*

szágának a polgárai, akik benne élnek a régiben, de már az újhoz tartoznak. Ebben a világban vannak, de nem e világból valók.”⁸

Stanley Hauerwas frappánsan fogalmazza meg ugyanezt:

„Az egyház ma földönkívüli lakosokként, rezidensekként létezik, kalandos kolónia a hitetlenség társadalmában. A hitetlenség társadalmaként a nyugati kultúra nélkülözi az utazás, a kaland értelmét, gondolatát, mert semmiben sem hisz; az önfenntartás és az önkifejezés egyre szűkülő látóhatárát ápolgatja csupán.”⁹

Ezért szól az apostoli figyelmeztetés Jézus híveihez: *ne igazodjatok e világhoz, hanem változzatok meg értelmetek megújulásával, hogy megítélhessétek, mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes* (Róm 12,2).

3. Keresztyénség és kultúra. Keresztyénség vagy kultúra?

A nyugati keresztyénség missziói szemlélete nemcsak evangéliumi töltettel bírt az évszázadok során. Egyházat és kultúrát építeni – hangzott gyakran az álom. A 19. századi kifejezéssel élve a keresztyén misszió mindig a megtérés és a „civilizáció” körül forgott. A kettő közötti határ gyakran összemosódott. Például egyház helyett kultúrát építettünk és ápolunk. Misszió helyett a hatalom megszerzése, a befolyás megőrzése lett a cél. A korai keresztyénségben a „civilizáció” került előtérbe: rákényszerítették a germán törzsekre a kultúrát, a keresztyén civilizáció házassági törvényeit, politikai berendezkedéseit, adókat stb., és a törzsek csak ezután vették át a keresztyénséget a törzs vezérét követve. A keresztyénség a kultúra csatolt áruja maradt, és így jöhetett létre a keresztyénségnek egy kevésbé intenzív formája, amely gyakran a keresztyénség előtti vallásossággal keveredett.¹⁰

Amely keresztyén egyház ilyen örökséggel rendelkezik, könnyen sebezhető a világ befolyása és egyházba való beszüremlése esetén. Összemosódnak a határok és a hatáskörök. Gyakran kerülnek keresztyének abba a helyzetbe, hogy nem tudják, hol az egyház és hol a világ. Ez néha úgy csapódik le hétköznapi szinten, hogy az egyház a gazdasági élet szereplője, a gazdasági élet pedig részt vállal a szeretetszolgálatban; vagy hogy az egyház szereplői politikai szerepet töltenek be,

⁸ Joó Sándor: *i. m.*

⁹ Hauerwas, Stanley – Willimon, William H.: *Resident Aliens: Life in the Christian Colony*. Abingdon Press, Nashville, Tennessee 1989, 49.

¹⁰ Paas, Stefan: *Vreemdelingen en priesters. Christelijke missie in een postchristelijke omgeving*. Boeken- centrum, Zoetermeer 2015, 48–49.

és eközben a politikum és a gazdasági élet szereplői világmegváltói, messiási komplexussal terhelt álmokat ringatnak. Vagy pedig: azért szükséges lelkipásztorokat kirendelni a szórványvidékekre, mert ott már csak a templomban lehet magyar szót hallani, s mert ők éltetik a kultúrát a településeken stb.

Charles Taylor¹¹ kanadai római katolikus kortárs filozófus egy hatalmas művel jelentkezett 2007-ben. Címe: *A Secular Age*, azaz *A szekuláris korszak*. Ő azt állítja, hogy a szekularizációelmélet, a 19. századi *disenchantment* szociológiai elmélete, amely Max Weber-től ered (*Entzauberung* – varázstalanítás), lecsengeni látszik.¹² Ez a 19. században született és vallásfilozófusok, szociológusok által azóta is felkarolt elmélet szerint az ember fokozatosan vallástalan lesz a tudományos felfedezések és a technológia fejlődése miatt, mivel a mára már megmagyarázható jelenségeket nem Istennek tulajdonítja, és azokra nem tőle vár válaszokat. Az addig megmagyarázhatatlan jelenségek, a betegségek, a földrengések, a villámlás, a vulkánkitörések stb. „hit nélkül is elintézhetőek”.

¹¹ Charles Taylor (szül. 1931) főbb művei: *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1989; *The Politics of Recognition* [1992]. In: Gutmann, Amy (ed.): *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton University Press, Princeton 1994, 25–75; *A Secular Age*. Belknap Press of Harvard Univ. Press, Cambridge, Mass. 2007.

¹² Smith, James K. A.: Charles Taylor and Our Secular Age [a The Center for Faith and Culture meghívására tartott előadás Taylor könyvéről]. In: *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=H9Ka32RdcTM&list=PL8ijZB_kljSmnAT3hjiq5CdIp0b1ylge&index=113 (2023. márc. 3.). Charles Taylor nem szekularista, nem osztja a szekularizációs elméletet, és azt állapítja meg a szekularizáció kapcsán, hogy Nyugaton valami megváltozott az utóbbi ötszáz év folyamán. Kérdése tehát ez: mi változott meg? Mert ötszáz évvel ezelőtt elképzelhetetlen volt nem hinni Istenben, most pedig – legalábbis a kulturális élet vezető rétegeiben – elképzelhetetlen Istenben hinni. Taylor az alábbi következtésekre jut:

1. A szekularitás nem egyenlő a hitetlenséggel vagy kétséggel, hanem a hit megkérdőjelezhetőségének (“contestability”) a jellegzetessége. Senkinek a hite nem axiomatikus már. Olyanokkal élsz egy utcában, akik nem hisznek, és nem ölitek meg egymást. Nemhogy nem alapértelmezett számukra a hit, hanem elképzelhetetlen számukra, hogy higgyenek.

2. *Az immanens keret* (“the immanent frame”). A varázstalanítás (“disenchantment”) azzal jár, hogy kizárjuk az örökkévalóságot és a transzcendenst, mintha nem léteznének. A szekularizáció egyik hajtómotorja a fogyasztás.

3. „Exkluzív humanizmus”. A humanizmussal kvázi egy új varázslatot keres.

4. *A szorongató valóság* (“the crosspressured reality”). Mindenkit szorítanak a rivális történetek. A hívő gyülekezet kísérője lesz a kétség. Jézus nem démonizálja Tamást, hanem megmutatja a sebeit. Nemcsak a hívőt szorítja a kétség, hanem a hitetlent is a hit.

Az eredmény: *a novaefektus* („nova-effect”). A „szorongató valóság” eredménye nem a növekvő hitetlenség, hanem egy ún. új effektus. A sokrétű, sokféle hitforma egyfajta robbanása. Ezzel magyarázható a sokféle hitpótlék, spiritualizmus, ezotéria stb.

Charles Taylor azokat a nagyobb változásokat kutatta, amelyek a keresztyén hitvilág utóbbi öt évszázadának nyugati társadalmában következtek be: miként történhetett, hogy a modern egyén önmagát, a társadalmat és a természeti világot pusztán szekuláris módon, bármilyen isteni vagy transzcendens hatalomra való hivatkozás nélkül kezdte értelmezni? Taylor arra a következtetésre jutott, hogy nem lett vallástalanabb a felvilágosult ember azáltal, hogy elhagyta a keresztyén egyházat. Van egy szükségszerű vágyakozása a transzcendens iránt.¹³

Számunkra, akik keresztyének vagyunk, az a rossz hír, hogy az elvilágiasodott ember nem feltétlenül az élő Isten közelségét keresi.

William T. Cavanaugh,¹⁴ a politikai teológia egyik jeles teológusa a vallás és a szekuláris világ kettéválasztásának mesterséges voltára¹⁵ hívja fel a figyelmet: a felvilágosodás, majd a francia forradalom termékeként csak európai jelenség ez, amelyet az európai és észak-amerikai gyarmatosítók és misszionáriusok exportáltak a többi kontinensre. Például a hinduizmus nem tekintette magát ilyen értelemben vallásnak. Azt csak a brit gyarmatosítóktól hallották, hogy az élet-szemlélet nem egységes, és hogy a hitvilág elválasztható és elválasztandó az élet többi területétől.

4. Mi köze Istennek a szekularizációhoz?

Úgy néz ki, hogy evangéliumi szemszögből a baj nem a szekularizációban van, vagy legalábbis a szekularizációnak nem olyan felfogásában, ahogyan arról eddig beszéltünk. Nem az a baj, hogy a világ elszakad az egyháztól, hanem az, hogy az egyház világiassá lesz. Nem az a baj, hogy világ elidegenedik a keresztyénségtől, hanem az, hogy elvilágiasodnak a keresztyének. Vagyis a szekularizáció tulajdonképpen nem is a világban kezdődött, hanem az egyházban.¹⁶ Ez a veszélyesebb

¹³ Smith, James K. A.: *Charles Taylor and Our Secular Age*.

¹⁴ William T. Cavanaugh (szül. 1962) kutatási területe: politikai teológia, keresztyén etika. Főbb művei: *Torture and Eucharist: Theology, Politics, and the Body of Christ*. Challenges in Contemporary Theology. Wiley-Blackwell, Oxford 1998. *Theopolitical Imagination: Christian Practices of Space and Time*. Bloomsbury T&T Clark, London–New Delhi–New York–Sydney 2003. *Being Consumed: Economics and Christian Desire*. Eerdmans, Grand Rapids 2008. *The Myth of Religious Violence: Secular Ideology and the Roots of Modern Conflict*. Oxford University Press, Oxford 2009. *Migrations of the Holy: God, State, and the Political Meaning of the Church*. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan–Cambridge, U. K. 2010.

¹⁵ Cavanaugh, William T.: Is Religion a Force for Good or Ill? The Myth of Religious Violence. In: YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=9XaGlo-LZHg&list=PL8ijZB_kljSmnAT3hjiq5CdIpd0b1ylge&index=3 (2023. márc. 3.).

¹⁶ Joó Sándor: *i. m.*

szekularizáció: az egyház elvilágiasodása, a keresztyén vallás szekularizációja, és nem a kultúrfunkciók egyházi gyámság alól való fölszabadulása.

Amíg a keresztyén gyülekezet benne él a régi *eon*ban, addig mindig kísérti a szekularizáció. Az kísérti a gyülekezetet, hogy a világhoz hasonljon. Az egyház elvilágiasodásának, illetve a világ egyházra gyakorolt befolyásának egyik jele az, amikor az egyházkormányzás megfelelkezik Jézus példájáról és világi mintákat másol le, és világi módon akar hatalmat gyakorolni. Dietrich Bonhoeffer szerint amikor az egyház így gyakorol hatalmat, akkor szem elől téveszti Urát, Krisztust.

„Az egyház ebben a világban a kereszt alatti egyház marad. Jaj annak az egyháznak, amely már itt akar a látható dicsőség egyháza lenni. Az ilyen egyház megtagadta a keresztet vállaló Urát.”¹⁷

Ennek az elvilágiasodásnak egy másik jele az, amikor az egyház gazdasági vagy kulturális tényezővé kezd válni. A történelem folyamán Nagy Konstantin 313-ban kiadott milánói ediktumával történt meg a végzetes elmozdulás az egyház szekularizációja felé, amely a Római Birodalomban elsőként engedélyezte a keresztyén vallás gyakorlását. Stanley Hauerwas frappánsan jellemzi a Nagy Konstantinnal bekövetkezett fordulatot:

„Konstantin előtt a keresztyéneknek azt kellett elhinniük, hogy Isten a világban is munkálkodik, ugyanis a világ halálra üldözte őket. Konstantin után a keresztyéneknek ahhoz kellett hit, hogy meggyőződjenek: Isten munkálkodik az egyházban, ugyanis a világot a császár által irányította. Másképpen fogalmazva: Konstantin előtt ahhoz kellett bátorság, hogy valaki keresztyén legyen, Konstantin után pedig ahhoz, hogy valaki pogány legyen.”¹⁸

Az egyháznak az lett volna a feladata, hogy az eljövendő Isten országának, az új korszaknak a hírnöke legyen, és ehelyett Isten országának mozgalma államegyházzá lett. Isten országának várása és előkészítése helyett a földi hatalom megszervezése és e világnak keresztyén szervezése lett a fő szempont. Így a keresztyénségből kiveszett az a tudat, hogy ők *idegenek és jövevények* (Zsid 11,13) ebben a korszakban, hogy *a földön nincsen itt maradandó városunk, hanem az eljövendőt*

¹⁷ Bonhoeffer, Dietrich: Predigt zu I Korinther 13,13. London, Reformationsfest 4. 11. 1934. In: Goedeking, Hans – Heimbucher, Martin – Schleicher, Hans-Walter (Hrsg.): *Dietrich Bonhoeffer Werke*. Band 13. Gütersloher Verlagshaus, London 1933–1935, (399–404) 403.

¹⁸ Hauerwas, Stanley Martin: Dietrich Bonhoeffer on Truth & Politics. In: *YouTube. Burke Lecture: Stanley Martin Hauerwas*. <https://www.youtube.com/watch?v=FPPJCKfxdT8> (2023. márc. 3.).

keressük (Zsid 13,14), és az is, hogy *nekiünk pedig a mennyben van polgárjogunk, ahonnan az Úr Jézus Krisztust is várjuk üdvözítőül* (Fil 3,20).

A 16. században sem volt ez másképp. Kálvin így fogalmaz a „semen religionis” (a vallás magja) az emberiségben kérdéséről:

„A tapasztalat nemcsak azt tanúsítja, hogy a vallás magva mindenkiben isteni eredetű, hanem azt is, hogy száz ember közül alig találunk egyet, akinek a szívében kicsírázna, egyet sem, akiben felnöve megerősödne és a maga idejében gyümölcsöt is hozna.”¹⁹

A 19. században Johann Heinrich Wichern írta: a lutheránusok kb. 5%-a jár templomba német földön. Ugyanígy vélekedett Abraham Kuyper is a kora Amsterdamjáról. Ez a hozzáállás a demokráciához hasonlít: elfogadjuk, hogy kevesen mennek el szavazni, dönteni, és az ő döntésük érvényes ránk is. Vagy hasonlít a művészetekhez: kevesen művelik, de attól még a társadalom többé-kevésbé fontosnak tartja munkájukat.²⁰

Régen elfogadták, fontosnak és szükségesnek tartották ezt a kisebbséget, mára viszont már egyre kevésbé. Ez a különbség a mindenkori és a 20–21. századi szekularizáció között. A szekularizáció lényege tehát az, hogy az egyház berendezkedik ebbe a világba, olyan politikai és társadalmi befolyást szerez, mint amilyen a hatóságoknak van, vagyont gyűjt, földbirtokokon gazdálkodik, és a világnak minden dolgát keresztyén patronátus, vagyis saját gyámsága alatt akarja berendezni. Így történhetett meg az, hogy még háborúk is egyházi szentesítéssel folytak, hogy az egyházak keresztes hadjáratokat indítottak, ideológiai harcokban küzdöttek és ágyúkat szenteltek. Így alakult ki egy úgynevezett „keresztyén éra”, a Corpus Christianum, amelyben egyház, állam, kultúra és nép összekeveredett, Isten országának szekularizált karikatúrájává lett.²¹ A Corpus Christianum fokozatos leépülését, visszaszorulását már Bonhoeffer jelezte 1941-ben.²² Hogy ez hova tud fajulni? Hitler, akinek hatalmát a neki behódoló németországi evangélikus egyház (Deutsche Christen) szentesítette, a maga sikerét²³ és az ellene végrehajtott, de meghiúsult merényletet azzal magyarázta, hogy Isten oltalmazta meg őt, vagyis jó irányba halad.

¹⁹ *Institúció*, I. 4,1. Kálvin János: *Institutio Christianae Religionis. A keresztyén vallás rendszere 1559*. I. kötet. Fordította és jegyzetekkel ellátta Buzogány Dezső. Református Egyházi Könyvtár, új folyam 7/1. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest 2014, 39.

²⁰ Paas, Stefan *i. m.* 54–55.

²¹ Joó Sándor: *i. m.*

²² Bonhoeffer, Dietrich: Örökség és romlás. In: uő: *Etika. Útvészítés és bevonulás*. Fordította Visky Sándor Béla. Exit Kiadó, Kolozsvár 2015, 71–86.

²³ Ld. Bonhoeffer, Dietrich: A sikerember. In: uő: *Etika*, 60–62.

Az egyház világba való berendezkedésének az lett a sajnálatos következménye, hogy a keresztyénség megízetlenült só lett, amelyről azt mondja Jézus: *Sem mire sem való már, csak arra, hogy kidobják, és eltápossák az emberek* (Mt 5,13). Az evangélium nem pótolható semmivel. Jézus követőinek az evangélium hirdetése az egyetlen mandátuma. Másra nem kaptunk megbízást. Ez különböztet meg minket a világi szervezetektől. Erre a sóra, az evangélium sójára vár sóvárogva ez a világ, és ezt csak Isten gyermekei, Jézus követői adhatják a világnak.

Az a szekularizációs folyamat, amit ma már Erdélyben is látunk – vasárnap délelőtti kulturális tevékenységek (színház, opera), Udvarhelyszéken futballbajnokság, szponzorgyűjtő futás stb. –, tehát a tömegeknek Istentől való elfordulása azt jelenti, hogy a névleges keresztyének tömege otthagyja az egyházat is. Itt is lecsengőben van, vagy talán már le is csengett a keresztyén éra. A világ levetette magáról a keresztyén mázat, és félreérthetetlenül világ akar lenni. Ez önmagában véve nem rossz: így inkább tudjuk, hogy mi az egyház és mi a világ, hogy hol van a kettő határa. Megszűnik a vallásosság,²⁴ és nagyobb súlyt kap a hiteles, cselekvő keresztyén hit és élet.

Mi köze Istennek a szekularizációhoz? Része lehet Isten tervének? Amikor Isten népe más célokat tűz ki maga elé, akkor következnek a megpróbáltatások. A politikai és gazdasági traumáknak mindig teológiai okai voltak. Isten népe szembeszegült Isten akaratával: a többségi kultúrához, a bálványimádó szomszédos népek kultuszához simultak. Őszinte önvizsgálat és megtérés helyett politikai szövetségek árnyékában reménykedtek egy biztosabb jövőben, és ezért jutottak száműzetésre. Elhagyta őket Isten Babilonban? Nem. Szembesítette őket hűtlenségükkel. Figyelmeztette őket, mi lesz ennek a következménye, ha csak vissza nem térnek hozzá. Megmutatta, hova vezet a bálványimádás, az engedetlenség, a világhoz, a többséghez való igazodás. Ugyanakkor azt is megtapasztalták, hogy Isten választott népe nemcsak hatalmi pozícióban (Dávid, Salamon), többségi helyzetben létezhet. A szétszórás (ó- és újszövetségi *diáspóra*) sem volt egyértelműen negatív üzenetet. A szétszórattott keresztyének, Jézus követői a mennyei küldetés hordozói lehetnek világban: *Ha a világból valók volnátok, a világ szeretné a magáét, de mivel nem a világból valók vagytok, hanem én*

²⁴ „A vallás hitetlenség, a vallás egy ügy, hozzá kell tenni: az istentelen ember ügye.” („Religion ist Unglaube, Religion ist eine Angelegenheit, man muss geradezu sagen: die Angelegenheit des gottlosen Menschen.“) Barth, Karl: *Kirchliche Dogmatik I/2. Die Lehre vom Wort Gottes*. Zweiter Halbband. Verlag der Evangelischen Buchhandlung, Zollikon 1938, 327. Dietrich Bonhoeffer pedig így kérdez: „A vallás inkább a huzat, a bevonat volt, amiben a keresztyénség évszázadokig tartózkodott, de amelyikből esetleg ki is bújhat, amelyet le is vetkőzhet?” Bonhoeffer, Dietrich: Brief an Eberhard Bethge (30. April 1944). In: Bethge, Eberhard (Hrsg.): *Widerstand und Ergebung. Briefe und Aufzeichnungen aus der Haft*. Neuausgabe, München 1970, 303–308.

választottalak ki titeket a világból, azért gyűlöl titeket a világ. (Jn 15,19) Abogyan engem elküldtél a világba, én is elküldtem őket a világba: én őértük odaszentelem magamat, hogy ők is megszentelődjenek az igazsággal. De nem értük könnyörgök csupán, hanem azokért is, akik az ő szavukra hisznek én bennem; hogy mindnyájan egyek legyenek, abogyan te, Atyám, én bennem, és én tebenned, hogy ők is bennünk legyenek, hogy elbiggye a világ, hogy te küldtél el engem. (17,18–21)

21. századi párhuzam: a világ nem Babilonban, hanem itthon, Székelyföldön, Erdélyben van.

Kérdések kiscsoportos beszélgetésekhez

- Mi a nagyobb baj? Melyik szekularizáció?
- Milyen jeleit látjuk az általános szekularizációnak? (Kibeszélni a fájdalmat.)
- Milyen jeleit látjuk az egyházi szekularizációnak? (Keresztelés, esküvő, temetés körüli szokások, elvárások, tévhitek.)
- Nincs-e igazuk azoknak, akik elfordultak egy elrontott keresztyénségtől?
- Hogyan lehet egyházunk, gyülekezetünk félreérthetlenebbül egyház? Vagyis Jézusnak olyan tanítványi közössége, amelynek nem önmaga stabilizációja a fő gondja, hanem az Isten országáért való munka, mert nem önmagáért van e világon, hanem e világért, nem uralkodni akar a világ fölött, hanem szolgálni kíván e világban, nem a maga jogaiért küzd, hanem Isten uralmáért, és legfőbb ereje nem az erőszakos hatalom, hanem a szolgáló szeretet.
- Az egyház mint kórház: rövid időre szorulunk rá, amíg elmúlik bajunk?
- Az egyház mint vendéglő: beugrunk egy kis evangéliumot, egy jó prédikációt, hangulatot, lelki élményt fogyasztani?

Felhasznált irodalom

- Bakos Ferenc: *Idegen szavak és kifejezések kéziszótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1997.
- Barth, Karl: *Kirchliche Dogmatik I/2. Die Lehre vom Wort Gottes. Zweiter Halbband*. Verlag der Evangelischen Buchhandlung, Zollikon 1938.
- Bolberitz Pál: Szekularizáció és szekularizmus. In: *Korunk* III. folyam, XV. (2014/5), 58–62.
- Bonhoeffer, Dietrich: Brief an Eberhard Bethge (30. April 1944). In: Bethge, Eberhard (Hrsg.): *Widerstand und Ergebung. Briefe und Aufzeichnungen aus der Haft*. Neuausgabe, München 1970, 303–308.

- Bonhoeffer, Dietrich: *Etika. Útvesztés és bevonulás*. Fordította Visky Sándor Béla. Exit Kiadó, Kolozsvár 2015, 71–86.
- Bonhoeffer, Dietrich: Predigt zu I Korinther 13,13. London, Reformationsfest 4. 11. 1934. In: Goedecking, Hans – Heimbucher, Martin – Schleicher, Hans-Walter (Hrsg.): *Dietrich Bonhoeffer Werke*. Band 13. Gütersloher Verlagshaus, London 1933–1935, 399–404.
- Cavanaugh, William T.: Is Religion a Force for Good or Ill?: The Myth of Religious Violence. In: *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=9XaGlo-LZHg&list=PL8iJZB_kljSmnAT3hjiq5CdIpd0b1ylge&index=3 (2023. márc. 3.)
- Hauerwas, Stanley Martin: Dietrich Bonhoeffer on Truth & Politics. In: *YouTube. Burke Lecture: Stanley Martin Hauerwas*. <https://www.youtube.com/watch?v=FPPJCKfxdT5> (2023. márc. 3.)
- Hauerwas, Stanley – Willimon, William H.: *Resident Aliens: Life in the Christian Colony*. Abingdon Press, Nashville, Tennessee 1989.
- Joó Sándor: Róma 12,2. 1961. október 31., kedd. In: *Dr. Joó Sándor. Prédikációk*. <https://joosandor.hu/predikacio/1961-10/szekularizacio> (2023. márc. 3.)
- Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1972.
- Kálvin János: *Institutio Christianae Religionis. A keresztyén vallás rendszere 1559*. I. kötet. Fordította és jegyzetekkel ellátta Buzogány Dezső. Református Egyházi Könyvtár, új folyam 7/1. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest 2014.
- Kiss Dénes: Szekularizáció és deszekularizáció. In: *Adatbank.ro. Romániai Magyar Lexikon. Művelődéstörténet*. <https://lexikon.adatbank.ro/mobil/tarsadalomismeret/szocikk.php?id=19> (2023. márc. 3.)
- Paas, Stefan: *Vreemdelingen en priesters. Christelijke missie in een postchristelijke omgeving*. Boeken- centrum, Zoetermeer 2015.
- Smith, James K. A.: Charles Taylor and Our Secular Age [a The Center for Faith and Culture meghívására tartott előadás Taylor könyvéről]. In: *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=H9Ka32RdcTM&list=PL8iJZB_kljSmnAT3hjiq5CdIpd0b1ylge&index=113 (2023. márc. 3.)
- Sproul, Robert Charles: Secularism: Ignoring the Eternal (pt. 2), Jan 27, 2009. In: *Ligonier Ministries*. <https://www.ligonier.org/posts/secularism-ignoring-the-eternal-pt-2> (2023. márc. 3.)
- Taylor, Charles: *A Secular Age*. Belknap Press of Harvard Univ. Press, Cambridge, Mass. 2007.
- Veen, Wilken: Einde van het religie? Lezing Obrechtkerk 19/9/2016. In: *Wilken Veen. Preken*. <https://www.wilkenveen.nl/2016/09/19/het-einde-van-de-religie-lezing-obrechtkerk-1992016/> (2023. márc. 3.)

Nowadays, we often come across the concept of secularization. What did it mean in the past, and what does it mean today? This study explores the question, clarifies the terminology, outlines the brief history of the process, examines the biblical understanding of the phenomenon, identifies theological misconceptions, and sheds light on the possibilities, challenges, and tasks for Christian congregations within the process of secularization.

Keywords: Secularisation; Christendom; Christianity; culture; church as minority.